

EEN MERKWAARDIGE AFBEELDING VAN DEN GROOTE-KERKTOREN DOOR W. VAN DER GAAG

IN Mei 1929 wist het Rotterdamsche Gemeente-archief door bemiddeling van den heer A. van Witsen, boekhandelaar alhier, van den kunsthandelaar A. Berthel te East Molesey in Surrey aan te koopen een teekening in sepia, hoog 19, breed 23,5 cM., voorstellende de kolk te Rotterdam met op den achtergrond den St. Laurenstoren. Zulke afbeeldingen bestaan er bij tientallen, doch het merkwaardige van *deze* is, dat zij den toren laat zien tot op ongeveer twee derde van de hoogte gehuld in een groote houten stelling.

Het Rotterdamsche Archief was reeds in het bezit van een naar deze schets door Robert Wallis vervaardigde gravure (R. I. VII, 69), uitgegeven in 1825 te Londen door R. Jennings & Poultry, gedrukt bij H. Triggs. Deze gravure is een boekprent; zij komt als no. 50 voor in het werk: *Scenery of the Rhine, Belgium and Holland from drawings by capn. Batty of the Grenadier Guards R. F. S. member of the imperial Russian order of St. Ann.* London. Robert Jennings 1826 ¹⁾. De teekenaar van de schets, capn. Batty, wordt in de *Nouvelle biographie générale* t^ome 4 col. 756 beschreven als een „artiste anglais, né à Londres, qui a gravé et publié avec Thomas Langley les plans et des hauteurs du château de Windsor”.

De schetsteekening is blijkbaar vluchtig gemaakt en heeft alleen ten doel gehad de hoofdlijnen vast te leggen. Hierop wijst het ontbreken van nagenoeg elke stoffeering. Eenmaal in Engeland terug is Batty de schets gaan uitwerken. De leege rechterkant werd aangevuld met fraaie boomen en, om het havenkarakter van de kolk aan te geven, met enkele pakken koopmansgoederen op den wal. Hoe aardig doen ook de gezellig koutende sjouwers en het bedrijvige waschvrouwkje! De verhouding van de hoogte tot de breedte is bij de gravure veel gunstiger dan bij de schets. Is bij laatstgenoemde de

1) Aanwezig in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage.

hoogte 19 en de breedte 23,5, bij de gravure zijn deze getallen 12,5 en 21,5 cM. De voorgrond, die op de schets veel te groot is genomen, is op de gravure aanzienlijk ingekort. Van deze aardige en vrij zeldzame gravure gaat een reproductie hierbij.

Hoe kwam nu deze groote stelling om den toren?

De zaak had zich als volgt toegedragen. In 1821 gaven Fabrikmeesteren den Raad kennis, dat de toren eenige belangrijke reparaties behoefde¹⁾. Op de begrooting werd daarvoor een bedrag van f 3000 uitgetrokken. De kosten voor de benoodigde stelling alleen werden echter door deskundigen reeds op f 1500 geschat. Fabrikmeesteren waren van meening, dat een uitbesteding van het werk onmogelijk was, vermits niet vooraf de omvang en de kosten der reparaties waren te bepalen. Zij stelden voor de noodige herstellingen in daggeld te laten verrichten, waartoe de Raad hun dan ook machtiging verleende.

Men wendde zich nu tot een bekend bouwmeester, den stads-architect A. Munro om te trachten tenminste *eenigszins* een overzicht van de reparaties te krijgen.

Zijn merkwaardig rapport, overgelegd in de raadsvergadering van 22 Maart 1822, luidt als volgt:

Berigt van den stadsbouwmeester concerneerende het werk aan de Groote- of St. Laurenstoren binnen deze stad.

Het is voor den bouwmeester niet wel mogelijk een goed bestek van de vernieuwingen en de reparatiën welke vereischt te worden gedaan aan de Groote Toren voornoemd op te maken, zonder dat hij met eigen oogen dat werk van stelling tot stelling beziet en opneemd, hetwelk zijne gevordeerde jaren hem niet meer als te voren permitteerd²⁾.

Hoezeer hij wenschte zulks te kunnen doen, heeft hem de ondervinding geleerd dat, ofschoon hij meent tamelijk berekend te wezen voor het maken van bestekken van onderscheiden aart, hoe duidelijk beschreven, deze dikwerf aan ophelderingen en dubbelzinnigheden laboreeren. Is dat nu het geval in gewone bestekken zoo van hem als van andere architecten opgesteld, des te zekerder is dat te verwagten in

1) Raadsnotulen 30 April 1821.

2) Munro was toen 60 jaar.

24. DE ST. LAURENSTOREN IN REPARATIE, 1825. GRAVURE NAAR DE TEEKENING
DOOR CAPT. BATTY.

een bestek als deze zijn moet bevattende de reparatiën van een zoo colossal gebouw, waarvan de bouwmeester bij onderzinking in een geval kennis draagd.

Men behoeft zich niet te schamen als ik zeg, dat die gewrochten der oudheid ten eenemaal vreemd zijn aan dit geslacht. De bouwstoffen van vroeger eeuwen te vergelijken met die van onzen tijd zijn merkelyk verschillende en de zamenstelling daarvan laat zich moeijelyk beschrijven. De manier van zamenstelling en opbouw en hegtheid en sterkte zien wij dat eeuwen verduuren en vernieuwing of extra-reparatiën geschieden zeldzaam en dikwerf in 's menschen leven niet eens. Het is vandaar dat zulke gewrochten der oudheid onbekrompen gemaakt en met alle mogelyke zorg zijn opgebouwd.

De sterkste verbeelding, gepaard met de meest mogelyke kennis der bouwkunde, laat de bestekmaker in het donker, wat het afbreken (en) al of niet zoude kunnen staan blijven (betreft) en dienvolgens door te veel of dubbelzinnig te schrijven te veel geld bedongen word.

Hoezeer hij meend blyken genoeg te geven, dat het werk van publyke of onderhandsche bestedingen de voorrang verdient boven het in daggeld werken bij de stad, meend hij echter, dat de reparatie van den toren niet volledig daarvoor vatbaar is en veelligt bij eene besteding meer kosten zoude dan noodig was. Dit werk behoord zijns inziens in de zomermaanden bewerkt te worden en niet bij verhaasting, waarvoor men een tijd van vier jaren stellen kan. Als dat werk door eerlyke, kundige en meest geaccrediteerde bazen in daggeld werd bewerkt onder een goed opzicht, meend hij, dat zulks boven een besteding in dit geval te prefereeren is.

Veele bouwstoffen, welke op sommige plaatsen moeten worden uitgebroken, kunnen weder op andere plaatsen in kleinder formaat verwerkt worden. En het is om vorengemelde redenen dat den bouwmeester meend, dat van het geheele werk geen voldoende bestek te maken is, en dienvolgens in overweging geeft om het bovenste gedeelte werk, gecalculeerd op eene somma van vijfduizend gulden, aan Revier en Ketting te besteden of in daggeld te doen afmaken voor het einde van dezen zomer. Dat vervolgens bij hun edele acht-

bare in overweging genomen word, of ook het onderste gedeelte al of niet besteed zal worden. Den bouwmeester onderwerpt dit berigt aan het beter oordeel zijner hooge superieuren en noemd zich met de meeste eerbied derzelve dienstvaardige dienaar

A. Munro.

Bovendien was nog ingekomen een „opneming van defecten aan den Grooten Kerktoren gedaan door deskundigen”.

De Raad besloot nu beide stukken ter visie te leggen en inmiddels de reparaties aan het bovenste gedeelte van den toren, begroot op *f* 5000, in dit bijzonder geval en bij wijze van proef te besteden aan C. Revier, mr. timmerman en A. Ketting, mr. metselaar, hetzij ineens, hetzij in daggeld. De som van *f* 5000 mocht niet worden overschreden en het werk moest voor het einde van den zomer gereed zijn.

Blijkbaar verliep de restauratie van dit bovenste gedeelte naar wensch. Althans machtigde de Raad 24 Maart 1823 Fabrikmeesteren om het tweede gedeelte onder de hand te besteden, zooals zulks het vorig jaar ten aanzien van het bovenste gedeelte was geschied, waarvoor *f* 10.000 werd uitgetrokken. 14 April 1823 besloten Fabrikmeesteren den toren te doen bewerken door Revier, Ketting en de steenhouwers Dubbelens en Van Traa.

Nu kwam echter de tegenslag. In de raadsvergadering van 5 Juli 1824 deelde de Burgemeester mede, dat „de vier zijden van den Groote-kerktoren tot en met de onderkant der galmgaten zoo ver is gevorderd, dat dit werk met den eersten October in gereedheid zoude kunnen zijn, als wanneer er vijf stellingen zouden kunnen worden weggebroken, doch dat in dat geval boven de som op den staat van begrooting over dezen jare voorgedragen en toegestaan nog zoude benodigd zijn eene somme van vijfduizend gulden”. Burge-meester en Wethouders verzochten daarop aan Gedepu-teerde Staten om over deze *f* 5000 te mogen beschikken uit den post onvoorzienne uitgaven ter beschikking van de provinciale autoriteit; blijkens de raadsnotulen van 31 Juli 1824 keurde genoemd college dit goed.

Den 1 October 1824 gaven de bazen Revier en Ketting kennis, dat hun werk nagenoeg voltooid was en vijf stellingen zouden kunnen worden afgebroken. Voor dit afbreken en het in orde brengen der gaten zouden zij genieten *f* 1200, mits dat het hout naar het timmerhuis werd overgebracht. Den 1 Januari bleek aldus geschied te zijn. ¹⁾

Dat de bezwaren, indertijd door Munro te berde gebracht, thans door velen werden gedeeld, bleek toen 1 Juni 1825 de reparatie van het derde en laatste gedeelte van den toren aan de orde kwam. Over dit voorstel van B. en W. staakten de stemmen. Alleen de beslissende stem van den Burge-meester deed de balans ten gunste van B. en W. doorslaan.

Ook de deskundigen waren huiverig geworden. Den 22 Juni 1825 bleek n.l., dat de vrije aanbesteding van het derde gedeelte mislukt was. De minste inschrijving was *f* 13.500; het werk werd toen ingezet voor *f* 6000, opgeslagen tot *f* 11,600 en, daar niemand mijnde, opgehouden. De stadsbaas, die de kosten had geraamd op *f* 8100, handhaafde zijn meening en daarop besloot de Raad B. en W. te machtigen om het werk onder de hand aan te besteden in dagloonen, hoogstens tot de som van *f* 8500.

De laatste loodjes wegen het zwaarst. Dit spreekwoord bleek ook in dit geval waarheid. Want hoewel het werk regelmatig vorderde, kon men pas in April 1826 het tweede gedeelte van de stelling wegnemen en het duurde nog tot December d.a.v., voor zij geheel en al was verdwenen.

Zoo was dan, zij het ten koste van veel meer geld en moeite dan men in den beginne had voorzien, een der grootste herstellingen, die de toren ooit noodig heeft gehad, voltooid.

1) Notulen van Fabriekmeesteren 14 April 1823, 1 en 8 Oct. 1824 en 19 Jan. 1825.